

Metka Koder

“NA JUGU SE PONAVLJAJO ČASI OČETA RADECKEGA”

Vsakdanje življenje v Ljubljani med prvo svetovno vojno

Uf! je razburkalo mirno gladino skodelice črne kave v nedeljskem Tivoliju

Ljubljana pozne pomladi 1915, 24. maj, vznemirjajoče vesti z naslovnih strani časopisov, zastane korak, sprememba v ritmu mesta in njegovih ljudi. Cesarstvo je napadel verolomni južni sosed, vojna se je razdivjala ob bližnjih mejah Avstro-Ogrske in njena dežela Kranjska je v neposredni bližini bojne fronte veljala za vojno ozemlje. To je pomenilo nevšečnosti za posameznika in za cele občine. Novi položaj je prinesel nova bremena in dolžnosti. Od slehernega, ki je ostal v zaledju, se je pričakovalo, da bo storil vse, kar more za splošni blagor in se tako oddolžil tistim, ki so na bojnih poljih tvegali svoja življenja za domovino. Za javnega škodljivca in sovražnika ljudstva so hitro okarali vsakega, kdor je samo tarnal in kritiziral in begal ljudi, ni pa storil ničesar, da bi pomagal premagati težave takratnega časa. Kogar so odlikovali pogum, delavnost in požrtvovalnost, je bil cenjen in odlikovan.

Ljubljansko prebivalstvo, kar ga je ostalo v mestu in ki ni bilo vpoklicano na fronto, je bilo za svojo pomoč večkrat pohvaljeno in že kmalu po izbruhu soškega bojišča je armadni povelj-

nik Svetožar Borojevič naslovil na ljubljanskega župana dr. Ivana Tavčarja zahvalo: “Z bojnega polja se zahvaljujemo, ker je ljubljansko prebivalstvo darovalo 7000 vreč za naše ob Soči vojskujoče se čete. Za ta novi dokaz patriotskega mišljenja ter dejanskega sodelovanja ljubljanskega prebivalstva pri obrambi domovine si dovoljujem v imenu svojih čet izreči najtoplejšo zahvalo.”¹ Tudi župan sam se je zahvalil darovalcem s ponovno prošnjo vsem prebivalcem Ljubljane, naj tudi v bodoče vsak čas in ob vsaki priliki po vseh svojih močeh pomaga, da bi se junaškim četam čimprej posrečilo vreči laškega sovražnika nazaj. General Svetožar Borojevič je bil v Ljubljani zelo priljubljen, ljubljanski občinski svet pa je slovitega vojskovodjo na svoji seji 5. avgusta 1915 imenoval za častnega občana svojega mesta. Ljubljanski župan je ob tej priliki med drugim dejal: “Na jugu se ponavljajo časi očeta Radeckega. Nezvesti nam zaveznik je hotel vdreti v slovenske naše pokrajine ter razsuti in razdejati, kar je naš rod pod blagoslovljenim žezlom habsburške dinastije v teku stoletij zgradil in obdelal. Ali že pri prvih svojih korakih je zadel s svojo glavo ne samo ob trdi kraški kamen, temveč tudi ob jekleno našo armado, ki laškega sovražnika poudod zavrača in ga uni-

¹ Slovenec, št. 173, l. XLIII, 2. avgust 1915, str. 5

čuje. Ta južna armada nas brani, da se veselimo svojega življenja in da se radujemo zelenih naših pokrajin, kakor bi živeli v najglobokejšem miru. Nepopisne so zasluge, ki si jih je priborila ta viteška armada za celo očetnjavo, predvsem za našo ljubljeno kranjsko deželo in tudi za njeno glavno mesto. Z občudovanjem pa je združena največja hvaležnost, ki preveva naša srca in naše duše do vsakega moža, ki stoji v bojnih črtah ob naši slovenski Soči. Na dan sili občutek, da smo zavezani dati izraz te hvaležnosti junakom, ki so pravi rešitelji naše skupne in predvsem tudi naše ožje domovine.

Kako naj častimo to hrabro armado? Mislim, da je to najboljše mogoče, če se klanjamo pred vzornim zapovednikom, ki je z uma svitlim mečem v nič razbil vse poskuse laškega orožja ob zeleni Soči - kakor na Doberdobski planoti. Še nikdar, ko sem stavil enake predloge v ti zbornici, me ni navdajal tak ponos, kakor me navdaja danes, ko Vam stavljam predlog, da sklenite z navdušenjem in hvaležnostjo, da se imenuj častnim meščanom mesta ljubljanskega voditelj naše južne armade, general pehote, prevzvišeni gospod Svetozar Borojevič de Bojna. V znak vašega soglasja zakličem novemu častnemu občanu in prehrabri njegovi armadi: Slava! Slava! Slava!"²

Leto kasneje, meseca oktobra 1916, je Leontina Borojevič poklonila Odboru za prirejanje "darovnih dni" v Ljubljani, ki mu je načelovala soproga deželnega predsednika, grofica Marija Attems, večjo količino izbranih bonbonov in 500 kart s podobo njenega moža, generalnega polkovnika Svetozarja Borojeviča. Oboje naj bi razdeljevale mlade dame med koncertom vojaške godbe v parku Zvezda v korist Zaklada za vojaške vdove in sirote, za vojne pohablence in za tuberkulozne vojake. Karte s podobo Borojeviča so imele še toliko večjo vrednost, ker je vsaka izmed njih nosila lastnoročni podpis s slavo ovenčanega vojskovodje. Prebivalstvo je zelo spoštovalo generala Borojeviča, branitelja soške fronte, zato so prireditelji darovnih dni pričakovali znaten izkupiček od prodaje teh kart.

Drugačne, prav častitljive pozornosti otroka do svojega očeta je bil deležen cesar Franc Jožef vsako leto za svoj rojstni dan. Mesto Ljubljana se je neglede na tragedijo južne meje praznično odelo v zastavice, cvetje in praznični naslovi so

polnili časopise. Vsakič je bil ustanovljen posebno za to priložnost Odsek za proslavo cesarjevega rojstnega dne, ki je skupaj z županom dr. Ivanom Tavčarjem ob 85. letnici cesarjevega rojstva objavil, da je treba na predvečer cesarjevega rojstnega dne, 17. avgusta 1915, Ljubljano okrasiti in razsvetliti okna meščanskih stanovanj. Na sam cesarjev rojstni dan, 18. avgusta, so pripravili vojaško parado, posvečena mu je bila tudi posebna cesarska maša. Po njej naj bi dame vseh treh mestnih strank prodajale na ulicah in trgih cvetje v korist Rdečega križa. Odsek je sklenil pogostiti še vse ranjence v ljubljanskih bolnišnicah s cigaretami, pivom in dobrim pecivom. Ranjeni vojaki so bili po besedah Odseka cesarjevi največji ljubljenci. Na cesarjev rojstni dan so se v časopisih odzivali s svojimi čestitkami tudi ljubljanski meščani. Franjo Neubauer je za to priložnost napisal pesem in jo naslovil v duhu tistega časa.

SLOVENEČ IN HRVAT SVOJEMU CESARJU

Kdo je mladenič, ki prebudil
iz sna je ves avstrijski svet,
navdušenja zanetil ogenj,
da vsak od njega je razgret?

Mladenič ni! Na tronu starček!
Od let spleten mu venec bel,
a srce mlado, um mu jasen!
Vladar skrban je, mož je cel!

Zvestoba narodov ni tebe,
vladar presvitli varala!
Sovražnike le hiše tvoje
bridko je razočarala.

In zdaj Hrvat ti in Slovenec
ob Soči mejo stražita,
odbijata napad izdajstva,
ki v duši ga sovražita.

Pozdravljen! Kri naj lije zate,
za hiše tvoje svetle čast,
za varnost širne domovine,
za Avstrije pravično rast!³

Samo še enkrat so Ljubljancani tako vzhičeno praznovali praznik svojega ljubljenega cesarja Franca Jožefa, ki mu jed od 18. novembra 1916 ni več tako teknila. Svoje moči je sicer še vedno poživljal z enim kozarcem belega vina in dvema

² Straža, št. 63, l. VII, 9. avgust 1915.

³ Slovenec, št. 186, l. XLIII, 17. avgust 1915, str. 3.

Rezervisti korakajo čez Šentpetrski most
(Fototeka ZAL)

malima kozarcema šampanjca na dan in kadil cigare, toda 21. novembra 1916, ob deveti uri zvečer, mu je življenjski dih pošel. Že v četrtek, 23. novembra 1916, je novi cesar Karel objavil svoj manifest "Mojim narodom", v katerem pravi: *"Globoko ganjen in pretresen stojim Jaz in Moja Hiša, stoje Moji zvesti narodi ob mrtvaškem odru plemenitega vladarja, čigar rokam je bila skoraj sedem desetletij izročena usoda monarhije. V vihnem času zasedam častitljivi prestol mojih prednikov, katerega mi zapušča moj presvitli stric."* Življenje v monarhiji se je ob tej smrti za hip ustavilo, a se je kmalu vrnilo v svoj vsakdan mesta v zaledju, ni pa nehalo odtekat na južnem koncu ob Soči, kjer so črne slutnje pesnika Simona Gregorčiča resnično zazvevale:

Nad tabo jasen bo obok,
krog tebe pa svinčena toča.
In dež krvav in solz potok,
in blisk in grom, oh, bitva vroča!
Tod sekla bridka bodo jekla,
in ti mi boš krvava tekla.

Večina časopisja v letih 1915, 1916 in 1917 ni zamudila priložnosti, da ne bi omenila, kako vdano je bilo monarhiji prebivalstvo v težkem času in kako pripravljeno je bilo pomagati

vsem, ki jih je vojna prizadela. Časopisi so objavljali različne pozive visokih predstavnikov oblasti in Cerkve, naj starši žrtvujejo svoje sinove za domovino, naj ljudje podpisujejo vojna posojila in s tem posodijo denar državi, ki ga je nujno potrebovala, da bi zmogla ogromne stroške vojskovanja. Delo na poljih je ostalo brez moške delovne sile, zato se je tudi takratni ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič obrnil na žene in dekleta ter fantiče v starosti šestnajstih in petnajstih let poprosil, naj poprimajo za delo in zapolnijo praznino, ki je ostala za tistimi, ki so jih domovina, cesar in Bog poklicali v drugačno, krvavo službo.

Monarhija pa ni bila polna samo patriotov, po kotih so se skrivali tudi takšni, ki so delovali proti državi. Njim je bilo namenjeno naglo sodišče, če so jih zasačili pri hudodelnih dejanjih: neupravičenem nabiranju vojaških novincev, hudodelstvu zapeljevanja ali pri pomoči kršenja zaprisežene vojaške službene obveznosti. Naglo sodišče je v primerih ogleduštva in drugih hudodelnih dejanj proti vojni moči države kaznovalo ljudi, ki so zagrešili veleizdajo ali žalili cesarja, se upirali in bili javno nasilni ter namenoma zlobno uničevali javno lastnino (železnice, stroje, telegrafe). Prav tako je naglo sodišče brez usmiljenja ukrepalo zoper hudodelca, ki je zagrešil uboj osebe, aktivne v vojski, vojni mornarici, deželni brambci, črni vojski ali policijski žandarmeriji. Na črni seznam je prišel vsak, ki je s prikrivanjem dajal potuho vojnim ubežnikom. Policija in vojaška uprava sta nemalokrat uporabili svoja sredstva prisile ne samo proti dejanskim sovražnikom države, temveč tudi proti liberalnim in narodno zavednim Slovcem, ki niso bili zadovoljni z vojnim bremenom, ki jim ga je vsilila država, pa tudi ne s prevlado tujega, nemškega načina življenja v domačih krogih. Ovaduhi so vsak verbalni delikt prijavili oblastem, ki so prekršek proti državi kaznovale s prisilno mobilizacijo, v skrajnem primeru tudi s smrtno kaznijo.

Časopisi so veliko opozarjali ljudi pred vohuni in vohunkami, ki jih je sovražnik skušal pošiljati v zaledje, da bi mu poročali o gibanju čet, o vojaški moči, o postojankah, o uredbah za preskrbo in o transportih ranjencev. S takim vohunstvom je bilo veliko škode prizadejane četam že v bojih v Galiciji. Od vseh, ki so ostali doma, se je pričakovala pazljivost in budnost, tako da za laškega vohuna na slovenski zemlji ne bi bilo prostora. Previdnost je bila potrebna po-

⁴ Slovenec, št. 269, l. XLIV, 23. november 1916, str. 1.

vsod, vohun se je lahko skril tudi pod obleko potepuha, krošnjarja, brusača, begunca, lahko se je postavljajl v uniformi vojaka, častnika ali civilnega uradnika. Kjerkoli bi kdo opazil sumljivo osebo, je bil naprošen, naj to sporoči najbližjemu vojaškemu poveljstvu.⁵

Pisci črno-belih tiskanih strani pa niso pozabili na zagovarjanje slovenskega jezika in so se hudovali nad nekaterimi uradi v Ljubljani, od katerih je časopis Slovenec nekaj časa dobival nemška obvestila z zahtevo, naj bi jih v slovenskem jeziku posredovali ljudstvu. Tako zahtevo je uredništvo Slovenca dobili celo od ljubljanskega mestnega magistrata, ki je poslal županovo čestitko generalnemu polkovniku Borojeviću v nemškem jeziku. Uredniku Slovenca je zavrelo potem, ko je prispel od deželne vlade v imenu kranjskega deželnega sveta neki nemški oklic. Vrnil in pospremil ga je z besedami: *"Prosimo lepo, da se 'Slovenec' dostavi besedilo v slovenskem deželnem jeziku. Upam, da bo ta naša opomba zadoščala in da ne bo treba nadaljnjih pritožb. Te dni smo dobili od uprave tukajšnjih jetnišnic neko nemško notico, katero moramo s stališča enakopravnosti našega jezika odklanjati. 'Slovenec' je slovenski dnevnik, kateremu naj uradi, ki žele od njega uslug, pošiljajo besedila v slovenskem jeziku. Izgovor, da manjka sedaj uradnih moči, velja tembolj za nas. Sicer pa se uradi še vedno lahko preskrbe z močmi, ki bi bile sposobne izvršiti prestave."*

*Náš list je storil vedno svojo patriotično dolžnost - uspeli patriotičnih akcij na Kranjskem in tudi med slovenskim prebivalstvom ostalih naših pokrajin so taki, da lahko rečemo, da slovensko ljudstvo v zvestobi in požrtvovalnosti prednjači v Avstriji. Zato usako preziranje jezika takega naroda dokončno odklanjamo!"*⁶

Z bojišča ob Soči so poročali številni tuji poročevalci, med njimi znana vojna poročevalka Alice Schalek. Utrujeni so prihajali na počitek tudi v Ljubljano in med svojim bivanjem v Ljubljani začutili utrip mesta. V svojem članku "O Ljubljani" je poročevalec lista Zeit zapisal:

"Sediš v Tivoliju, piješ kavo, gledaš jesensko porumenelo listje dreves v parku in slišiš, ako je veter ugoden, od Soče sem čisto jasno udare topov. Matere sede nekoliko nališpane poleg svo-

jih prijateljic; nobenega govora ni o kaki nevarnosti ali razburjenju, kajti Soča je veliko dni hoda daleč in Italijani itak ne pridejo niti koraka naprej. Toda ako je veter ugoden, more mati pri nedeljski kavi v Tivoliju slišati strel, ki je bil namenjen njenemu sinu ob Soči."

Tudi tržaški Lavatore je v svojem članku "Pojdite v Ljubljano" navedel dopis iz Ljubljane, ki je precej laskal glavnemu mestu slovenske domovine. Iz njega veje pravi slavospev Ljubljani, njenemu prebivalstvu, gostoljubju in poštenju. Mesto je pokazalo sliko velike prestolnice, katere prebivalstvo kljub velikemu številu tujcev ni izkoristilo prilike in je ostalo pošteno glede cene živil in stanovanj. Lavatore je zadovoljno ugotovil, da se sliši govoriti italijansko na vsaki ulici in v vsakem lokalu in da so z Italijani povsod vljudni, prijazni in ustrežljivi. Slovenec je k temu pridal, da so še nedavno v Trstu vsakemu Slovincu klicali "ande a Lubiana!" in to tako zaničevalno, kakor da ga pošiljajo v divje kraje, oddaljene od človekove civilizacije. Po mnenju Slovenca je to zaničevanje izhajalo iz povsem napačnih predstav o slovenskih krajih in ljudeh, češ da žive tam zunaj sami slovenski divjaki in barbari.

Vedno tako skoraj spokojno mirno v Ljubljani ni bilo. Sploh ne 18. februarja 1916, ko je bilo ob 8. uri in 30 minut naznanjeno, da se bliža sovražna zračna flota. Takoj se je dvignilo v zrak nekaj c. in kr. letal. Ob 9. uri se je razletela prva bomba na ljubljanskih ulicah. Velika sreča je bila, da bomba, ki so jo vrgli v bližino neke rezervne bolnišnice, ni zadela poslopja. Proti 11. uri dopoldne je dospelo tretje letalo nad Ljubljano. Ena bomba je eksplodirala pred cukrarno, tako da je popokalo veliko oken, smrtno pa je bil zadet osemletni šolar Stanko Zoršen.⁷ Številnega pogrebnege spreveda so se udeležili častniki, oddelek vojaštva, mestni župan z občinskimi svetovalci in okrajni šolski namestnik. To je bil edini uspeh široko zasnovane maščevalne ekspedicije.⁸ Ob tej priložnosti so ljubljansko občinstvo opozorili, naj ne izkazuje pretirane radovednosti. Pri italijanskem poletu nad Ljubljano je namreč občinstvo precej neprevidno, kar sredi obstreljevanja, stalo na trgih in cestah ter zasledovalo boj. Tako bi prav lahko po nepotrebnem nastale žrtve, zato so prebivalce pozvali, naj takoj, ko bi opazili letalo ali slišali strelja-

⁵ Slovenec, št. 148, l. XLIII, 3. julij 1915, str. 7.

⁶ Slovenec, št. 291, l. XLIV, 20. december 1916, str. 4.

⁷ Tedenske slike, št. 9, l. III, 1. marec 1916, članek: "Edina človeška žrtev pred staro cukrarno", str. 135.

⁸ Slovenski narod, št. 41, l. XLIX, 21. februar 1916, str. 1.

nje ali videli znamenje na gradu, odidejo v hišo.⁹

Pa niso zanesla nemira na ljubljanske ulice samo italijanska letala. Tobačna revščina je pestila kadilce tako močno, da so se razpisali o tem, kako nezadovoljni so z delitvijo tobaka v zaledju. Grdo so pogledovali na mlade nedorasle fantaline in na ženski spol, med katere se je razpasla navada kajenja. Iz te graje so bili izvzeti možje in fantje, ki jim po njihovem tobak ni toliko škodoval. S prošnjo so se obrnili na oblasti, naj bi se uvedle karte za tobak in da naj bi imeli pravico do njega mladeniči od devetnajstega leta naprej ter da naj bi ga vojaki dobili pri svojih oddelkih.¹⁰

Grmenje topov na južnem bojišču je omejilo neovirano gibanje po deželi. Poletje pa je še vedno vzbudilo v ljudeh željo po oddihu in umiku iz mesta. Vsem Ljubljančanom, ki so nameravali čez poletje v kopališča, zdravilišča in letovišča - kot taka so bila priznana na Kranjskem samo Bled, Kamnik in Toplice - je bilo treba naznaniti svoj prihod političnemu oblastvu kraja, kamor so bili poleti namenjeni. Naznanilo je moralo vsebovati čas prihoda, število oseb, kraj bivanja in datum odhoda. Prepis takšnega naznanila so morali prinesiti na mestni magistrat, ga predati krušni komisiji in se pred odhodom v letovišče zglasiti na mestnem magistratu. S tem so dobili posebne krušne karte za prehrano v času dopustovanja v poletnem bivališču. Prav tako so se morali letoviščarji prijaviti ob prihodu v počitniški kraj in odjaviti ob odhodu.¹¹

Kopali in namakali se Ljubljančani niso samo v letoviščih, veliko so zahajali tudi na kopališče v Kolezijo, kamor so se lahko hodili kopat po sprejetem predlogu magistrata vsi skupaj, ne glede na spol. Ta sklep je izzval nasprotujočo reakcijo časopisa Slovenec, ki je tak sklep proglasil za neumesten, češ da se nikjer drugod oba spola skupno ne kopata in da je taka odločitev s kopališča pregnala mnogo ljubljanskih dam. Pritožil se je tudi deželni šolski nadzornik dr. Bezjak in zahteval red za šolsko mladino. Izraženo je bilo upanje, da bo magistrat sprevidel, da bi bilo za ime mesta bolje, če se spet uredi loče-

no kopanje, tako, kot bi si ga želela večina tistega prebivalstva, ki v kopanju išče snažnosti.¹²

V času vojne je moralo prebivalstvo izpolnjevati navodila oblastev glede javnega zdravstva in zdravja posameznika, da bi s tem pomagali preprečevati epidemije. Kot pitno vodo so uporabljali le vodo mestnega vodovoda, neposredno iz pipe. Poudarjali so osebno snažnost, snažnost po hišah, zmernost v jedi in pijači, da ne bi prišlo do okužb z nezrelim in pokvarjenim sadjem ter surovimi, neprekuhanimi pijačami. Naloga hišnih gospodarjev in njihovih hišnih strank je bila ohranjanje čistoče v hišah in stanovanjih, na dvoriščih in straniščih, gnojišča pa dobro pokriti. Gostilne, kavarne in prenočišča so morala paziti na čistočo pri pripravljanju in shranjevanju jedi, pogrinjati dobro oprano namizno in posteljno perilo, redno splakovati kozarce in pogosto loščiti tla in preprečevati, da se nanje ni pljuvalo. V skrbi za gosta so morali poskrbeti, da so bila stranišča snažna, zračna in dobro razsvetljena, da si kdo ne bi zamazal obleke ali obuvala. Posebej so bili gostilničarji, ker se je to očitno dogajalo, opozorjeni, naj nikakor ne dajejo psom hrane in pijače na krožnikih in v posodah, ki so bili namenjeni tudi gostom.

Skrb za zdravje je vela iz velikega števila oglasov, ki so se pojavljali v časopisih. Za zdrave in rdečelične otroke so priporočali uživati aromatično ribje olje iz lekarne Pri zlatem orlu.¹³ Boji in noči brez spanja, napolnjene s skrbmi, so prinašale glavobole, migreno, živčnost in pomanjkanje spanja. Proti temu so ponujali Fellerjevo rastlinsko tekoče mazilo, ki je tolažilo bolečine, osveževalo in pomirjevalo, bilo je kot nalašč za krepitev razdraženih živcev in za zdravo spanje. Da bi potrdili, kako resnična je učinkovitost domačega zdravila, so oglaševalci omenili, da so na njihov naslov prejeli ogromno zahvalnih pism in zdravniških poročil.¹⁴

Celo po ženitnih oglasih se da razbrati, da je bila večina za orožje sposobnih moških, tudi še gimnazijcev v zadnjem letniku, vpoklicana na bližnjo fronto. Ženitne ponudbe so pisali izobraženi mladeniči, ki so bili odpuščeni iz vojske ali pa zaposleni v državni službi, ki jih je obvarovala vpoklica, pisali so jih upokojenci. Želeli so si družice, ki bi bila dobrosrčna, prijazna, tudi čedne zunanosti in pohlevna, pa čeprav vdova,

⁹ Slovenec, št. 41, l. XLIV, 21. februar 1916, str. 5.

¹⁰ Slovenski narod, št. 90, l. XLX, 19. april 1917, str. 4.

¹¹ Slovenski narod, št. 103, l. XLX, 5. maj 1917, str. 4.

¹² Slovenec, št. 138, l. XLIV, 17. junij 1916, str. 7.

¹³ Slovenski narod, št. 118, l. XLVIII, 26. maj 1915, str. 6.

¹⁴ Slovenski narod, št. 121, l. XLVIII, 29. maj 1915, str. 5.

samo, da bi imela vsaj nekaj posestva, če že ne kar lastno hišo, pripravno za obrt. Draginja je precej oklestila prosilce, zato ni bilo nič nenačnega, da so si želeli, da bi prinesla nova gospica v zakon še kaj bolj oprijemljivega kakor samo čeden obražček.

Novi zaskrbljeni obrazi v mestu – begunci, ranjenci in vojni ujetniki, pa o skrbi za prizadete, vdove in sirote

Vojna z Italijo je prisilila tisoče obmejnih Slovencev, da so morali zapustiti rodno zemljo, domačijo in vse svoje imetje ter se preseliti na tuje. Večina si ni mogla rešiti drugega kot življenje. V uboštvo in žalosti, brez potrebne obleke so bežali s svojimi otroki. Število nesrečnih beguncev je naraščalo z vsakim dnem, po Ljubljani so tavale obupane matere in iskale zavetje zase in za otroke. Njim v pomoč je bil osnovan odbor, ki je imel nalogo skrbeti za slovenske begunce in je prosil ljudi ljubeznive in požrtovalne skrbi, s katero naj bi opravili svojo človeško dolžnost do sočloveka v stiski.

Za večino beguncev je jesenski čas, ki je obljubljal tudi že zgodnjo zimo, prinašal največ skrbi. Bosi in z lahkimi poletnimi oblačili so bili posebno otroci izpostavljeni hudemu trpljenju, ker niso bili vajeni ostre zime. Prebivalci Ljubljane so zato na prošnjo Posredovalnice za goriške begunce v Ljubljani zbirali zimska oblačila, zimsko spodnje perilo, nogavice in druga topla zimska oblačila. Okrepčila in jedila je v Ljubljani delil Okrepčevalni damski odbor in tako preskrboval bednike. S prošnjami za pomoč se je Posredovalnica za goriške begunce obračala tudi na podeželsko prebivalstvo in vsem domoljubnim ženam in dekletom svetovala, naj sestavljajo odseke, ki bi po hišah pobirali obleke in odeje. Zaželeno je bilo, da bi pošiljkam v dobrodelne namene že poravnali poštnino, tako da ne bi obremenjevali Posredovalnice.

Veliko ljudi, med njimi matere z dojenčki, je prihajalo v Ljubljano s potniškimi vlaki ravno okrog polnoči, ko je že začela veljati policijska ura (od 23. ure naprej). To je bilo silno neprijetno za ljudi, ki so bili pregnani iz svojih domov in so morali na topel čaj in posteljo premraženo čakati do jutra. Zato je bilo v članku "Tujski promet in policijska ura" predlagano, naj bi se za prvo silo izjemoma dovolilo, da bi smeli imeti

gostilničarji, ki so prenočevali tujce, gostilne odprte vsaj eno uro dlje po prihodu vlakov. Med tem podaljškom bi bilo prepovedano točiti alkoholne pijače, stregli bi lahko samo čaj, ljubljanska občina pa bi storila dobro delo, če bi pri glavnem kolodvoru zgradila zasilno lopo, kjer bi reveži lahko prenočevali.¹⁵

Pribežniki, ki jih je usoda že nesrečno zaznamovala, so v novem okolju postali lahka žrtev zaslužka željnih nesramnežev, ki so izkoristili stisko in bedo teh ljudi s pretiranimi cenami. Prav oderuško so posamezniki obrali človeka za kratko vožnjo ali za prenočišče. Pristojne oblasti so zato skušale stopiti na prste takim nepripravom s kaznijo in ustavile obratovalni čas pohlepni gostilničarjem, hkrati pa naprošale prebivalstvo, naj vsak tak primer naznanijo mestnemu magistratu. Pribežniki so prišli v Ljubljano z zaupanjem v ljubljansko prebivalstvo in si niso zaslužili takšnega odiranja.

Begunci pa niso bili deležni samo človekoljubne skrbi, temveč so bili podvrženi tudi drobnogledu c. kr. policijskega ravnanja v Ljubljani, ki je v občutljivem vojnem času želelo poskrbeti tudi za varnost samega mesta Ljubljane, kot tudi za varnost lastnine in seveda za državno varnost. Iz teh razlogov so se morale prijaviti in ob svojem odhodu odjaviti na podlagi svojih osebnih dokumentov vse tuje bivačice osebe v Ljubljani pri svojem stanodajalcu, lastniki stanovanj pa so bili dolžni točno prijaviti in odjaviti tujca-najemnika.¹⁶ Primorski begunci, ki so prostovoljno ali po zahtevi oblasti zapustili svoje bivališče, so morali, če niso imeli zadostnih sredstev za preživljanje, zapustiti Kranjsko, posebno ljubljanski policijski okoliš, in odpotovati v begunski tabor pri Lipnici. Tisti begunci, ki so razpolagali z zadostnimi sredstvi, so morali izrecno prositi za dovoljenje, da smejo prebivati v Ljubljani ali v občinah Zgornja Šiška, Vič in Moste. Prošnje je bilo treba oddati pri c. kr. policijskem ravnanju v Ljubljani. Vsebovati so morale ime in priimek, rojstni kraj, starost, pristojno občino, podatek od kod in kdaj se je posameznik zaradi vojnih dogodkov moral izseliti, začasno bivališče v zaledju (kraj, ulica, hišna številka), poklic, začasno zaposlitev, premoženjske razmere, mesečni zaslužek, stan (poročen, samski, ovdovel-a); poročeni so morali na-

¹⁵ Slovenec, št. 243, l. XLIV, 23. oktober 1916, str. 5.

¹⁶ Slovenski narod, št. 121, l. XLVIII, 29. maj 1915, članek: "Zglaševanje tujcev", str. 4.

vesti, kje se je v tistem času nahajal zakonski partner (oziroma sopro, ker so domnevali, da so bile begunke v večjem številu, glede na to, da so njihovi možje skoraj gotovo odšli na fronto). Priložiti je bilo treba še zdravniško spričevalo pristojnega primorskega okrajnega glavarstva oziroma policijskega ravnateljstva, vojaški dolžnosti podvrženi so morali priložiti tudi dokaz, da so to dolžnost tudi opravili. Za uradnike in sluge primorskih oblasti in uradov, ki so začeli uradovati v Ljubljani, kakor tudi za železničarske uradnike in uslužbenke, sta lahko zavod ali podjetje sestavila seznam, v katerega je bilo poleg določenega uslužbenca treba vpisati tudi vse osebe, ki so živele skupaj z njim.¹⁷

Gorja, ki ga je prinesla vojna, niso bili obvarovani niti tisti, ki so ostali v zaledju. Razbito je bilo družinsko življenje, možje in sinovi daleč od doma v strelskih jarkih, po bolnišnicah, v ujetništvu. Matere in žene, ki so ostale doma, so bile brez opore prepuščene same sebi in v tragičnih primerih postale vdove, otroci pa sirote. Iz bolnišnic so prihajali invalidi, ki so v boj odšli krepki in polni življenja, domov pa so se vrnili z obupom v duši, pohabljeni, slepi, brez nog, brez rok, iznakaženih obrazov. Revščina, lakota in bolezen so bile pripravljene vstopiti skozi vrata. Ob takem vzdušju je bilo težko ostati ravnodušnega srca, težke razmere so klicale dobre ljudi, ki so lahko sodelovali, h karitativnim dejavnostim, da bi s tem pomagali trpečemu sočloveku in tako pokazali notranjo kulturo naroda ter izkazali hvaležnost domačim vojakom na soški fronti.

Skrb za prizadete je bila raznolika. Čisti dohodek žrebanja velike loterije Slovenske straže je bil namenjen vdovam in sirotam padlih vojakov na soški fronti in invalidom. Vsak Slovenec in Slovenka naj bi temu plemenitemu namenu pomagala do uspeha s kupovanjem srečk.

Žene in zakonski ter pozakonjeni otroci so imeli ne glede na to, ali so živeli v dobrih ali slabih gmotnih razmerah, pravico do vojaške preskrbnine (vdovske pokojnine, prispevki za vzgojo otrok), najsi je pripadal vpoklicanec aktivnemu ali neaktivnemu stanju, skupni armadi, mornarici, deželni brambi ali črni vojski. Ljubljanski mestni magistrat je preko javnih občil

obveščal, naj svojci sporočijo vsako smrt ali pogrešanje vpoklicanega Uradu za državne podpore.¹⁸

Posebna cesarska naredba 15. julija 1914 je določala podpore za svojce padlih vojakov, ki so bili sicer poklicani pod orožje, a so bili pozneje izpuščeni iz aktivne vojaške službe. Za moške, ki so postali v vojni invalidni, za njihove svojce in za svojce na bojišču padlih, pogrešanih ali umrlih vojakov je bilo določeno, da se jim bodo izplačevale podpore za ves čas, dokler bi trajala vojna in po končani vojni še naslednjih šest mesecev. Določeno je bilo tudi, da bodo dečki dobivali podporo do končanega šestnajstega leta, dekleta pa do štirinajstega leta starosti. Svojci padlih in umrlih so imeli iste pravice kot svojci pogrešanih. Invalidi, ki niso mogli opravljati nobenega dela, so lahko v stiski dobili tudi večjo podporo, kakor je bila za njih določena. Glede na stopnjo invalidnosti so invalidi dobivali podporo v znesku od 60 do 180 kron na leto, prav tako so poleg invalida dobili podporo še njegova žena v višini 60 kron, zakonski ali nezakonski otrok 36 kron, zakonski oče ali stari oče 60 kron, prav tako tudi zakonska ali nezakonska mati invalida, vendar pa znesek teh zadnjih dveh podpor ni smel preseči 120 kron na leto. Vdova padlega ali umrlega vojaka je imela pravico do zneska 120 kron na leto, vsak zakonski ali pozakonjeni otrok pa 12 kron. 36 kron na leto je bilo določenih za zakonsko ali pozakonjeno siroto brez staršev, po 30 kron sta dobili dve taki siroti, po 24 kron tri sirote, po 18 kron štirje in več otrok brez staršev. Nezakonski siroti so določili 60 kron na leto, če je bila v oskrbi vdove, ki je imela pravico do pokojnine za padlim ali pa pravico do državne podpore. 108 kron na leto je dobila nezakonska sirota, za katero je do trenutka smrti skrbel padli ali umrl, po 120 kron sta dobili dve taki siroti, po 96 kron tri nezakonske sirote in po 90 kron štiri ali več sirot. Prav tako sta prejemala vsak po 60 kron letno zakonski oče in zakonska ali nezakonska mati padlega ali umrlega vojaka.¹⁹

Ljubljanski župan dr. Ivan Tavčar se je v svojih nagovorih meščanstvu večkrat spominjal padlih v vojni in njihovih svojcev in ob vsakem 1. novembru izrazil željo, naj se ljudje umrlih ne spominjajo samo s svečkami ter pozval ljubljanske občane, naj grobove pokrijejo s spominski-

¹⁷ Slovenec, št. 279, l. XLIII, 6. december 1915, članek: "Primorski begunci v Ljubljani in okolici", str. 2.

¹⁸ Slovenec, št. 13, l. XLIV, 18. januar 1916, članek: "Vojaške preskrbnine za vdove (žene) in sirote (otroke) padlih, umrlih in pogrešanih vojakov", str. 6.

¹⁹ Straža, št. 49, l. LVII, 21. junij 1915, članek: "Podpore družinam in invalidom", str. 2.

mi listki, ki jih je za to priložnost izdelovala mestna občina. Še posebej bi morali izkazati pozornost do grobov soških junakov na pokopališču sv. Križa, na katere naj bi vsak Ljubljčan položil vsaj en spominski listek.²⁰

Dobro voljo, pomagati tistim, ki jih je prizadela vojna, je pokazal tudi deželni predsednik grof Attems, ki je postal v marcu 1917 predsednik Kranjskega deželnega društva c. kr. avstrijskega zaklada za vojaške vdove in sirote ter za varstvo otrok in mladinsko skrbstvo. Društvo je želelo pomagati vdovam na bojišču padlih ali za posledicami vojne umrlih vojakov, da bi dobile denar, jim zagotavljati prehrano in oskrbo ter vzgojo in pouk njihovih otrok in končno priskočiti na pomoč tudi vsem ostalim svojcem padlih, ki so bili potrebni pomoči. S pristopom k društvu bi tako vsakdo lahko izpolnil človekoljubno dolžnost in tako stal ob strani narodu in državi.²¹ Na občnem zboru omenjenega društva je deželni predsednik grof Attems takole povzdignil svoj govor: *"V tesnem stiku z deželnim društvom je nova organizacija: Ženski vojni prispevek. Misel je ta: ženska, ki kot soproga in mati najbolj čuti z vdovami in sirotami in brž vidi, kje je treba pomoči, naj vstopi v službo dobre stvari. Če le mogoče, bodi vsaka ženska v deželi član te organizacije in njena sotrudnica. Poizvedovala bo o razmerah, revščini vdov in sirot, svetovala, kako bi bilo mogoče pomagati, obiskovala sirote, ki so v zasebni oskrbi in se prepričala o njih položaju in negi. To so patriotične dolžnosti, ki jih bodo kranjske žene radovoljno prevzele. Gospodom okrajnim glavarjem gre zasluga, da so tako uspešno uvedli nabiranje članic za Vojni prispevek žen. Število članic narašča."*²²

Denar za vdove in sirote je dotekal tudi s po en teden trajajočimi prireditvami, kakršna je bila "Vojaških vdov in sirot teden". To prireditev so izvedli v različnih krajih po Kranjskem. V Ljubljani je župan dr. Ivan Tavčar pozival civilno prebivalstvo, naj se dobrodelnega tedna požrtvovalno udeleži v blagor vdov in sirot onih, ki so padli na bojišču.²³

Vojakom na soško bojišče so domači pošiljali hrano, oblačila, knjige, časopise in jih v pismih obveščali o razmerah v zaledju. V Ljubljani so pri knežješkofovskem ordinariatu na predlog vojnih duhovnikov ustanovili Odbor za vojaško berivo, ki je sprejemal in glede primernosti knjige tudi odbiral. Knjige brez vrednosti in take, ki po oceni Odbora za moške niso bile primerne, so odsvetovali pošiljati. Po mestih in trgih je Odbor naprošal vrle gospodične, naj ljudi prepričujejo, da bi darovali dobre knjige in časopise za vojake.²⁴

V svoji želji, da bi čimbolj olajšali hude ure trpečim na bojišču, so čuječi rodoljubi pošiljali marsikaj. Velikokrat je pokvarljiva sladka dobrot po dolgi in oteženi poti zaradi vojnih razmer prišla do naslovnika že čisto neuporabna. Poštno ravnateljstvo je opozarjalo svojce, naj nikakor ne pošiljajo svežega mehkega sadja in surovih jajc, za med so priporočali pločevinaste posode, ki so se dobro zapirale. Pošiljatelji, ki so oddali svoje pakete, zavite v oljnem papirju, so tvegali, da naslovni listek odpade, in paketu so bile s tem odvzete vse možnosti za nadaljnje potovanje. Vsi poštni zavodi so zato dobili nalog, naj zavrnejo vse pošiljke, ki niso pravilno opremljene.²⁵

Nevarnost takim, za vojni čas dragocenim pošilkam, ni grozila samo zaradi razumljivega naravno-kemičnega procesa, kot je pač plesen, pač pa tudi zaradi površnosti sicer dobromislečega človeka. Kruh, tobak, perilo in druge vseobče zaželjene potrebščine so namesto pričakujočega siromaka že kje med potjo pograbile tatinske roke, pred katerimi ni ostal varen noben zaboj, košara ali zavoj. Sledovi spretnih prstov so se poznali tudi na srečno prejetih pošilkah, ki pa so bile vsebinsko osiromašene in nikakor ne podobne debelušnim zavojem na začetku njihove poti.²⁶

Pisma, ki so jih dobivali vojaki, niso smela biti zaprta, v njih je bilo prepovedano poročati o vojaških zadevah (o prihodu in odhodu častništva, o nastanitvi vojaštva). Vsa pisma so morala biti opremljena z natančnim naslovom pošilja-

²⁰ Slovenec, št. 248, l. XLIV, 28. oktober 1916, članek: "Spomnite se 1. novembra ubogili rodbin padli Ljubljčanov", str. 7.

²¹ Slovenec, št. 74, l. XLV, 31. marec 1917, str. 1.

²² Slovenec, št. 157, l. XLV, 12. julij 1917, članek: "Na pomoč vdovam in sirotam naših padlih vojakov!", str. 1.

²³ Slovenec, št. 81, l. XLV, 10. april 1917, članek: "Poziv", str. 4.

²⁴ Slovenec, št. 54, l. XLV, 7. marec 1917, članek: "Berivo za vojake!", str. 1.

²⁵ Slovenec, št. 223, l. XLIII, 30. september 1915, članek: "Kako je zavijati vojnopoštne pošiljke", str. 4.

²⁶ Slovenec, št. 54, l. XLV, 7. marec 1917, članek: "Tatvine pošiljanega blaga", str. 5.

Vojaška kuhinja (Fototeka ZAL)

telja. Enake določbe so veljale tudi za vsa ostala pisma, kršitelje je čakala stroga kazen.²⁷

Ranjenci, bolniki in vojni invalidi so bili naslednja skupina, ki jo je vojna zaznamovala in ki so bili potrebni pomoči prebivalstva v zaledju fronte. Njim v razvedrilo so po bolnišnicah prirejali dobrodelne koncerte, jih oskrbovali z najnujnejšimi potrebščinami in jih tolažili z bodrilnimi besedami.

Ljubljanski meščani so se izkazali radodarni vedno, ko je bilo treba darovati v človekoljubne namene, in so na dneve, kakršen je bil "Dan žepnih robcev", dijakom, ki so nabirali pomoč, izročali ostanke bombažnih in platnenih tkanin, robce, perilo, obleke in denar ter s tem sodelovali v veliki akciji nabiranja perila za junaške invalide in otroke-sirote padlih vojakov, ki je potekala po vsej državi.²⁸

Časopis Slovenec je sam predlagal, naj bi en dan na Slovenskem minil brez pitja alkoholnih pijač, in še druge slovenske liste zaprosil, naj objavijo ta poziv. Na abstinenčni dan, ki je bil namenjen oslepelim vojakom, naj bi se ne samo posamezniki, temveč vse ljudstvo odpovedalo opojni pijači in namesto za omamne hlape denar darovalo v dobre namene.²⁹

Bolnike in ranjence so v Ljubljani predajali v dobre roke. Polkovni zdravnik dr. Mavricij Rus je v Slovincu zapisal, da so se vojaki nepopisno razveselili suhe in tople postelje, brez mrčesa in preoblečene v sveže belo perilo. Dvakrat na dan je vse oskrbovance obiskoval glavni oddelčni zdravnik s svojim asistentom in jih natančno preiskal ter predpisal vrsto zdravljenja, zdravila in dieto. Zdravnike ljubljanske garnizije so zastopale skoraj vse narodnosti monarhije, tako da so se bolniki s svojimi zdravniki lahko pogovorili v maternem jeziku. Delovalo je več specialistov za notranje bolezni, za psihične in duševne bolezni, za kirurgijo, za očne, ušesne, nosne in vratne bolezni, za spolne in kožne bolezni, za rentgenologijo, za bolezni sečil in zobozdravstvo. S cepljenjem proti kozam, koleri in sifilisu so preprečevali epidemične bolezni. Dr. Rus je pohvalil hrano, saj je bilo po kletah ljubljanskih bolnišnic ogromno vreč, zabojev in sodov, polnih najboljših živil. Mir, čistoča, red in ljubezniva nega so vplivali na to, da so si ljudje opomogli po strašnih naporih in pomanjkanjih. V bolnišnice je prihajalo tudi časopisje, bolniki pa so si iz bolnišnične knjižnice lahko izposodili knjige, vsak dan so jim omogočili kinopredstave in včasih tudi vojaške koncerte.³⁰

²⁷ Slovenec, št. 140, l. XLIII, 23. junij 1915, članek: "Razglas Poštnega ravnateljstva", str. 4.

²⁸ Slovenec, št. 134, l. XLV, 14. junij 1917, članek: "Dan žepnih robcev", str. 5.

²⁹ Slovenec, št. 135, l. XLIII, 17. junij 1915, članek: "Abstinenčni dan za oslepele vojake", str. 5.

³⁰ Slovenec, št. 63, l. XLV, 17. marec 1917, članek: "Oskrbovanje bolnikov in ranjencev v Ljubljani", str. 1.

Vojni ujetniki, ki jih je usoda s posebnimi vlakmi pripeljala v mesto ljubljansko, so bili bolj kot pomoči deležni začetne radovednosti, kasnejših prepovedi in svaril pred njimi, ki so opozarjala domače prebivalstvo. Eden takih posebnih vlakov je v Ljubljano prihupal že kmalu po začetku grmenja topov ob Soči, enajstega junija 1915. Italijanski vojaki, ki so jih premagale in ujele avstroogrške čete na bregih Soče, so bili po večini doma iz Neaplja, majhne in slabotne postave, v starosti od sedemnajst do triindvajset let. Obleženi so bili bomo in so se tesno zavijali v plašče, ki so jim jih ponudili avstrijski častniki v hladnem jutru na glavnem kolodvoru.

Občevanje civilnih oseb z vojnimi ujetniki, ki razen spričo delovnega ali službenega razmerja ni bilo potrebno, je bilo z ukazom najvišjega poveljnika jugozahodne fronte strogo prepovedano. Lastniku, ki je na svojem gospodarstvu dopuščal medsebojne pogovore navadnih civilistov in ujetnikov, so odvzeli vse za delo določene ujetnike. Ženski, ki so ji dokazali ljubezensko razmerje in spolno občevanje z vojnim ujetnikom, so v občini, kjer je prebivala, izrekli kazensko obsodbo.³¹ Vsakomur je bilo prepovedano jemati pod streho ubegle vojne ujetnike, jim dajati hrano in jim tako pomagati pri begu. Za takšno hudodelstvo proti vojni moči države so kršitelja po členu 327 vojnega zakonika obsodili na naglo sodišče in ga v takem primeru kaznovali s smrtjo na vislicah.³²

Ženske in mladina pod drobnogledom

Mestne ulice vojnega časa so zvenele drugače, čvrsti moški koraki so odmevali daleč od domačega tlaka. Ženske, mladina in starejši moški so ubirali vsak svoja pota, na katera so z lupo pogledovali varuhi javne morale. Moški glede tega očitno niso bili vprašljivi, bolj so se takšni moraloljubneži spotikali ob vedenjske navade žensk in mladine, ki so jim hitro podtaknili kak greh in za njimi žugali po cestah ter jih karali v časopisnih člankih.

Tako so tisti, ki so hoteli kaj opaziti, prav kmalu dvignili nos nad baje škandalozno potratnostjo ljubljanskih dam pri njihovih oblekah in

zapisali: *"Vojno imamo, revščina trka na naša vrata. Toda ženski svet se ne briga za vse to. Zanje ni vojne, one hočejo bahariti, pa naj velja kar hoče. Kdor vidi eleganco dam, more težko razumeti, kako da se ljubi hčeram, sestram, zaročenkam in ženam naših vojakov, ki so dan na dan v smrtni nevarnosti, tako lišpati se. Težka beda trka na naša vrata, toda lahkomišelnost ne pozna mej in ničemurnost žensk triumfira celo nad grobovi. Bahaštva je kot že dolgo ne - že otroci letajo v svili in samih dragih čipkah. Seveda, ali je vse to že plačano, tega se ne vidi. Gotovo je, da kaže velik del ženstva boljših krogov neverjetno malo resnobe v sedanji dobi."*³³ Očividci in poznavalci razmer so ugotavljali, da se je prava gorečnost žena že ohladila in da so se rane ločitve zacelile. Zaskrbljujoče so ugotavljali, da predmetno žensko barabstvo sploh ne posvečuje več nedelj in praznikov ter ne moli, ampak prav dobro živi ter da marsikatera prodaja za plačilo čisto vse in se tako izpostavlja nevarnostim nalezljivih spolnih bolezni, s tem pa jih lahko prenese tudi naprej na druge.

Nad ženskami, ki so bile pogoste tarče napadov, so se pritoževali tako kadilci kot nekadilci, ki so pritegnili prvim. Kadilci so bili ogorčeni nad tem, da stojijo pred tobačnimi trafikami ob dneh, ko so razdeljevali tobak na karte, osiveli možje in vojaki, ki so komaj čakali, da bi dobili kak zvitek tobaka ali cigareto, a na žalost pogosto brez uspeha. Takoj za njimi so se oglašili nekadilci in vzdihovali nad gostimi oblaki dima, ki so se vili v kavarnah. Moški so jih odnesli seveda brez poškodb, začuda se nihče ni obregnil ob starejše dame, ki so prav tako posedale po kotih kavarn. S toliko večjo zagrizenostjo so planili po deklicah, za katere so trdili, da so komaj zapustile šolo in da spuščajo dim kakor Turki v haremu ter da kajenje za mlada dekleta očitno ni več poniževalno, postalo je celo moderno. Deklinam so prisojali še kratka krila in opažali, da kajenja niso bile vajene, da so katile samo zato, da so katile in se jim posmehovali, da se s tem samo moderno osmešujejo. Čudili so se, kje naj bi sploh dobile toliko tobaka in jim z obrazov brali, da jim nezdravo početje močno škoduje, sama tuberkuloza, ni pa nekdanjih zdravih in cvetočih lic. Zavzeli so se za to, da bi takšno početje "frajlam" in ženskam sploh prepovedali, jim odrekli tobak in ga oddali zares potrebnim kadilcem, vojakom, ki so tvegali svoja življenja

³¹ *Slovenec*, št. 224, l. XLIV, 30. september 1916, članek: "Občevanje civilnega občinstva z vojnimi ujetniki", str. 6.

³² *Slovenski narod*, št. 49, l. XLIX, 1. marec 1916, članek: "Svarilo", str. 3.

³³ *Slovenec*, št. 163, l. XLIII, 21. julij 1915, članek: "Vojna in ženska ničemurnost", str. 4.

za domovino in srčno upali, da to ne bi ostal glas nekadečih v puščavi.³⁴

Uboge ženske. Po veleecenjenem mnenju za skrbljenih popolnežev je bilo v Ljubljani mnogo žensk, ki so sicer iskale dela, a ga niso našle, še več pa naj bi bilo takih, ki dela sploh niso iskale in so samo javkale nad draginjo ter se preživljale zanašajoč se na podporo, z nadležnim beračenjem in še s čim slabšim. Mestni magistrat je tudi sklenil prenehati z izplačevanjem podpore tistim, ki so prejeli državne že prispevke za preživljanje. Dela naj bi bilo namreč dovolj in magistrat bi moškim in ženskam, ki so bili sposobni in pripravljeni delati, nakazoval dela in jim plačeval običajni dnevni zaslužek. Kdor ne bi hotel delati, bi ostal brez podpore. S tem je mestni magistrat hotel napraviti konec lenuharjenju in beračenju in odredil, naj se brezdelneži priglasijo za delo, občane pa opozoril, naj za delo sposobne osebe, ki so beračile po hišah, pošljejo na mestni magistrat.³⁵

Dekleta, ki so bila v mirnem času navajena odhajati za dobrim zaslužkom v Trst, kjer so pomagale boljšim družinam v gospodinjstvu, so posebej opozorili, naj ne hodijo v Trst. Veliko italijanskih družin se je izselilo iz Trsta, zmanjšalo se je tudi število avstrijskih družin. Mnogo družinskih očetov je padlo na bojnih poljih, gospe z otroki pa so si poiskale skromnejše stanovanje in niso več povpraševale po služkinjah. Dekleta pa so kljub temu vztrajala in hodila v Trst, tako da se je število brezposelnih služkinj pomnožilo, ljudje pa so jih začeli obtoževati tatvin in nenepravnega življenja, v Trst da so prišle samo zato, da bi mogle svobodnejše živeti, ker jim delo na kmetih ni dišalo in so se celo hvalile s tem, da v vseh treh mesecih, ki so jih preživele doma, niso poprijele za nobeno kmečko delo. V Trstu so meščanom predstavljale pravo javno nadlogo, svojim domačim pa včasih tudi sramoto.³⁶

Glasovi pravičnikov so po tiskanih straneh tožili nad izprijenostjo mladine, ki jo je povzročilo katastrofalno stanje javne morale med vojno. Vsi so se strinjali, da svet že par stoletij ni doživel kaj podobnega, kar so uganjale nekatere ženske v najboljših slojih, dame, gospodične,

delavke in kmetice, vse enako podlo. Početje nekaterih moških da presega nemoralo Grkov, Rimljanov in Francozov pred revolucijo. S slabim zgledom se je nemoralna razširila še med mladino, zlasti žensko. Prestopki in zločini mladine so se med vojno prav gotovo pomnožili, vendar so bili vzroki za to tudi slabe življenjske razmere, v katere so bili otroci pahnjeni. Otrok, ki ni imel dosti hrane, je laže podlegel slabim vplivom. Slaba telesna nega in slaba obleka v takratnem času sta bili kot nekakšna uniforma beraštva in propalosti, otroci v boljših oblačilih so se instiktivno ogibali bednih sovrstnikov. Stanovanja so bila zelo draga in v eni sobi je prebivalo tudi po pet oseb, dostikrat ne samo domači, ampak tudi še tuji ljudje. Prenapolnjena stanovanja največkrat niso bila čista, prej so bila podobna močvirjem bolezenskih klic, izprijenosti in alkoholizma.³⁷

Časi šoli niso bili prijazni in mnogo mladine, ki ni pomagala doma pri hišnih delih, se je čez dan potepalo po mestu. Našla so se dekleta v nežni starosti, ki so hodila okrog vojašnic in skušala navezovati stike z vojaki, brez sramu postopala naokoli z drugim spolom iz neznanih krajev in prišla na slab glas s takšnim vedenjem. Dečki so drugače razgrajali. Po ulicah so uprizarjali prave bitke s preklami in se zraven neznosno drli, preklinjali, se pretepali in se obnašali kot pravi divjaki. Mimoidoči so bili presenečeni spričo grdih zmerljivk, ki so jih bili deležni, če so prečkali pot razuzdancem. Velikokrat so jih stanovalci z oken svarili, a so jim pokvarjenci vrnili tako sočne žalitve, da so se zardelih lic umaknili nazaj za zaveso.

Kranjski deželni predsednik grof Attems je v jeseni 1916 sicer glede obnašanja mladine izdal posebno naredbo, ki je bila namenjena deželi, ki je spadala v območje jugozahodne fronte. Po njej bi bilo mladoletnim osebam prepovedano javno kaditi, kartati v javnih lokalih, obiskovati javne hiše ali vlačuge ali se po deveti uri zvečer potikati izven doma. Gostilne in lokale je bilo dovoljeno po tem ukazu mladini obiskovati samo v spremstvu odraslih do devete ure zvečer. Obiskovanje žganjarn je bilo mladini sploh prepovedano. Izjeme so bile dovoljene samo na potovanjih in pri obiskovanjih stalnih mest za prehrano. Lastniki varietetejev in podobnih lokalov so morali mladini prepovedati ogled njihove

³⁴ *Slovenec*, št. 47, I. XLV, 27. februar 1917, članek: "Tudi znamenje časa", str. 3.

³⁵ *Slovenski narod*, št. 82, I. XLIX, 10. april 1916, članek: "Ženske, na delo!", str. 3.

³⁶ *Slovenec*, št. 198, I. XLIII, 31. avgust 1915, članek: "Dekleta, ne hodite sedaj v Trst službe iskati!", str. 6.

³⁷ *Tedenske slike*, št. 39, I. III, 27. september 1916, članek: "Izprijena mladina", str. 539-542.

vih predstav. Kinomatografe je smela mladina obiskovati le, če so se predstave končale pred osmo uro zvečer in če je bil program primeren. Mladini je bilo prepovedano prodajati tobak in izdelke umazane literature. Napovedane so bile kazni za take prestopke in kazni za osebe, ki bi zapeljevale mladoletne osebe v prepovedana dejanja in jim za to dajale prepovedana sredstva. Zapretili so tudi osebam, ki bi zanemarjale dolžnost nadzorstva.³⁸

Pričakovanja pa se niso uresničila. Fantalini so kadili po ulicah kakor za stavo, par izložb pri ljubljanskih knjigarnarjih pa je bilo baje takih, da je človek moral zardeti že, ko je šel mimo.³⁹

Skrb za mladino je delno prevzel Rdeči križ in z različnimi oblikami pomoči skušal mladostnike obvarovati ran težkega časa. Matere niso vedno imele časa, da bi poleg skrbi, kako preživeti družino, nadzirale še otroke, ki so se porazgubili sem in tja in imeli vse možnosti, da se razvijejo v prave male razbojnike ali spretne tatiče. Rdeči križ je imel za svojo dolžnost, da bojevnikom na bojiščih prihrani žalost ob pogledu na slabo razvijajočo se deco. Otroke je sprejemal v otroške domove še posebno v počitniškem času, ko je bila nevarnost skušnjave največja. Ena tretjina prispevkov Tedna za Rdeči križ je bila namenjena deželnim vojnopomožnim uradom in je ostala v domači deželi za mladinsko oskrbo.⁴⁰

Prostor pa se je našel tudi za pohvalo dijaštva, ki se je znašlo v resnih časih. Šolska dejavnost je ohromela, veliko šolskih prostorov so zavzele dobrodelne organizacije, kot je bil Rdeči križ, potrebovala jih je tudi vojaška oblast. Rezervna vojaška bolnica v Šentvidu je zasedla prostore Zavoda sv. Stanislava, del prostorov pa je v svoje namene uporabljal Rdeči križ. Potovanja med počitnicami so postajala vse bolj redka, ni bilo dijaških veselic in koncertov ne izletov. Mnogo dijakov se je bojevalo za domovino, drugi so se prostovoljno javili za pomoč ranjencem, dijaki z dežele so pomagali doma pri poljedelstvu, dijaki po mestih pa so nabirali kovine v vojne na-

mene. Spet drugi so si poiskali delo po uradih in podjetjih, da so zaslužili in pomagali staršem, ki so ostali doma. Meščani so z veseljem ugotavljali, da ima narod, ki ima tak naraščaj, prihodnost zagotovljeno.⁴¹

Odobranja so bile deležne tudi učenke licejsko-ljudske šole Mladika, ki so za božič vojakom v strelskih jarkih poslale božična darila v obliki čokolade, cigaret in drugih dobrot, mimogrede pa napisale še spremno pisemce: *"Preljubi, hrabri vojaki! Bližajo se božični prazniki, prazniki miru in sprave. Srd gineva, roka sega v roko. Sovrag pa tega noče umeti. Napade divje, blaze, topov tuljenje, ogenj, jeklo, strupene pline pošilja nam v pozdrav božični. In Sočo hoče, Trst, slovenska brda, domače loge, gaje čudovite, slovenskih src se hoče polastiti. Zaman ves trud, divjanje besno. Slovenski sini čujete na straži, cesarju zvesti, zvesti rodni grudi. Stotisoč src v hvaležnosti Vam bije in v činih hrabrih živel boste vekomaj!"*⁴²

Zviti mesarji, vrste za kruh, kaznovanje skrivanja zalog hrane

V času med 24. majem 1915 in 26. oktobrom 1917, ko je bila končana soška fronta, je država za pomoč pri poravnavanju vojnih bremen razpisala pet vojnih posojil, in sicer drugo, tretje, četrto, peto in šesto vojno posojilo. Zvesto prebivalstvo je prosila, da bi ji s svojimi denarnimi sredstvi priskočilo na pomoč, ki ji je bila potrebna za nadaljevanje in zmago v krvavi borbi. Država je ob tej priložnosti izdala obveznice za večje in manjše zneske, ki bi jih darovalo prebivalstvo, sama pa se je zavezala, da bo vrnila posojeni denar najkasneje do 1. oktobra 1930 z visokimi obrestmi. Posebnega povabila k udeležbi so bili deležni kmetje. Pogumnim četam na bojišču so tako lahko pokazali hvaležnost za težke muke, v katerih so se znašli, ko so sovražniku preprečevali prodor v zaledna mesta in vasi ter pustošenje kmečkih polj. Poštni in davčni ter denarni uradi so sprejemali tiste, ki so želeli podpisati vojno posojilo.⁴³

Domoljubne akcije skupno s težkimi razmerami so zmanjšale plačilno sposobnost prebivalstva.

³⁸ Slovenski narod, št. 238, l. XLIX, 14. oktober 1916, članek: "V varstvo mladine", str. 3.

³⁹ Slovenec, št. 48, l. XLV, 28. februar 1917, članek: "Varuhi postave, kje ste?", str. 4.

⁴⁰ Slovenec, št. 102, l. XLIV, 4. maj 1916, članek: "Vojna in mladina", str. 1.

⁴¹ Slovenec, št. 217, l. XLIII, 28. september 1915, članek: "Naše dijaštvo v resnih časih", str. 4.

⁴² Slovenski narod, št. 1, l. XLX, 2. januar 1917, članek: "Učenke licejsko-ljudske šole 'Mladika' našim slovenskim vojakom!", str. 5.

⁴³ Domoljub, št. 43, l. XXVIII, 28. oktober 1915, članek: "Vojno posojilo", str. 618.

tva, ki je iz meseca v mesec lezlo v siromašnejše stanje. Življenje v senci hrabrih vojakov, beguncev ter ljudi, ki so najprej potrebovali pomoč, ni bilo prijetno.

Dobrodošlo blažilno sredstvo so bile davčne olajšave, ki so bile potrebne zaradi gospodarskih razmer, ki jih je povzročila vojna. Vlada je glede lišnega davka odredila, da se odpiše lastniku hiše, ki je bil vojaška oseba ali pa uslužbenec, ki je zaradi vojne izgubil svoje delo, prav tako je bilo oproščeno davka podjetje, ki je bilo prisiljeno ustaviti ali zmanjšati svoje delo in ki je delno ali že v celoti nehalo plačevati najemnino za svoj obrat ter prenehalo z delom. Najemniki prostih stanovanj podjetja, ki je svojo dejavnost že opustilo ali zmanjšalo in ki svojih delavcev ni moglo več zaposlovati, so bili prav tako oproščeni lišno-najemninskega davka in tako za nedoločen čas ohranili brezplačno stanovanje.⁴⁴

V krajih, ki so bili zaradi bližine sovražnikovnega ognja neposredno ogroženi, so stanovanja, če so lastniki ali najemniki zbežali ali zapustili kraj na uradno povelje, postala prosta hišno-najemninskega davka.⁴⁵

Splošni obrtni davek je bil precej olajšan za osebe, ki so bile vpoklicane v vojsko ali ki so morale zaradi slabih pogojev popolnoma opustiti oziroma skrčiti svojo obrt. Zmanjšane dohodke so upoštevali tudi pri davku na dohodnino.⁴⁶

Izdatne olajšave so bile dovoljene pri izterjevanju davkov. Vsako prisilno izterjevanje je bilo ustavljeno proti osebam, ki so bile vpoklicane pod orožje in ki denarno niso bile sposobne poravnati obveznosti. Finančno ministrstvo je ukazalo podrejenim oblastem, naj prizanesljivo postopajo s svojci vpoklicanih, če je bilo njihovo gmotno stanje kritično.⁴⁷

Kranjska deželna vlada je v začetku leta 1917 začela pripravljati zakonske predloge za ustanavljanje vojnih stanovanj, s katerimi bi ublažili stanovanjsko stisko, zvišali število rojstev in kmetom pomagali dvigniti gospodarstvo na noge ter tako v prihodnje povečali obrambno silo. Vlada je predlagala, naj država po posebnih sa-

mostojnih uradih posreduje pri izmenjavi kmečkih posesti in pospeševanju naseljevanja. Za naseljevanje bi prišli v poštev ne samo invalidi, sposobni za kmečko delo, temveč tudi drugi udeleženci vojne in delavci, ki zaradi stopnje invalidnosti niso bili sposobni delati v industriji, imeli pa so zdravo družino, ki bi lahko opravljala kmečka dela. Kolonizacijo naj bi omogočili veleposestniki s prostovoljnimi ponudbami za nakup zemljišč, če pa prostovoljcev ne bi bilo dovolj, bi morala država po prisilni poti, z razlastitvijo, pridobiti zemljišča.⁴⁸

Uspeh akcije bi bil popoln le, če pri kolonizaciji ne bi mešali Slovencev z Neslovenci, ampak bi se ljudje morali naseljevati po narodnosti, veri, šegah in življenjskih navadah sploh. Naseljevalni uradi zemlje ne bi smeli priskrbeti in predati zemlje zgolj zaradi predaje same. Vsak vojni dom naj bi se pred vselitvijo uredilo in poleg zgradilo še prostore, potrebne za kmečko delo. Naseljenec bi le tako lahko uspešno obdeloval ponujeno mu zemljo in uspešno pospeševal produkcijo. Pri vsem tem je bilo treba paziti, da se ne bi množila bajtarija in proletariat. Denar za ustanavljanje vojnih domov naj bi pritekal iz državnih fondov in deželnih hipotekarnih zavodov.⁴⁹

Zadovoljni zvoki srebanja nedeljskih kosil že dolgo niso več polnili ljubljanskih kuhinj, nedelja je postala navaden dan, v katerem si je bilo treba poiskati hrano v dolгих jutranjih vrstah pred prodajalnami, ki so bile kmalu prazne. Ulice, nebo, vrata, otrok na oknu, ljudje, temno krilo, koraki, vse je izginilo, postalo en sam trpek izraz na obrazu ženske, brez kruha, brez mleka, brez sladkorja, brez olja, brez mesa, brez čokoladnih bonbonov za frfotavo deco. Oblast z uvedbo krušnih kart ni razveselila množic, v Ljubljani so ženske 8. maja 1915 celo protestirale proti njihovi uvedbi.

Podražitev živil za sto do tristo odstotkov je bedo v že tako ubožnih ljubljanskih slojih povečala in mestna občina je iz svojega ubožnega zaklada žrtvovala ogromne vsote. Cene živil pa se niso hotele ustaviti in so se dvigale v vrto glave višine ter postale neznosne za revno prebivalstvo. Mestna občina se je zato preskrbela s testeninami, krompirjem, fižolom, rižem, ješpre-

⁴⁴ *Straža*, št. 58, I. VII, 28. julij 1915, članek: "Davčne olajšave zavoljo vojske", str. 5.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Slovenec*, št. 49, I. XLV, 1. marec 1917, članek: "K upravljanju o vojnih domovih", str. 1.

⁴⁹ *Ibidem*.

njem, mastjo, petrolejem in z moko ter odprla mestno vojno prodajalno na Turjaškem trgu, tri mestne vojne pekarnice pa še na drugih koncih Ljubljane.⁵⁰

Ljubljansko prebivalstvo je tako začelo dobivati dobra živila po nakupni ceni, ki je bila od dvajset do petdeset odstotkov nižja kot tržna cena, prebivalcem je bil na voljo vojni kruh, ki je bil po splošni sodbi ocenjen za najboljšega med vsemi vrstami kruha, ki so jih pekli v mestu. Uradne nakaznice, ki jih je uvedel mestni magistrat, so omogočale, da so dobili cenejša živila res samo revnejši sloji in družine brez imetja z večjim številom otrok. Vsak dan so se na Turjaškem trgu (današnjem Novem trgu) prerivale trume kupcev, ki so čakali ure in ure, da so prišli na vrsto.⁵¹

Mestna občina je najrevnejšim dvakrat na mesec brezplačno nakazovala nekatera živila. Na Dunajski cesti je odprla mestno vojno ljudsko kuhinjo, kjer so za majhen denar delili tople obroke. Takšna je bila skrb občinskega sveta slovenske bele Ljubljane.⁵²

Revež je bil domala vsak uslužbenec in delavec, ker se plače niso mogle kosati z drvečo draginjo. Vojska je zaprla meje dežele, dotok blaga iz tujih držav je zastal. Kupci so se znašli v začaranem krogu. Tisti, ki je kaj prideloval in izdeloval, je bil tudi sam kupec in je poviševal cene svojih izdelkov v skladu s cenami blaga, ki jih je nameraval kupiti na trgu. Dražja obleka, dražji rokodelski izdelki so podražili kmetijske izdelke in obratno. Trgovina ni več delovala v okviru ustaljenih tirov, razvila se je nekakšna vmesna trgovina, ki je še imela nekaj malega zaloga. Riža na primer ni bilo mogoče dobiti iz tovarn, kjer so ga luščili, temveč manjšo količino samo preko posrednika.⁵³

Kranjska deželna vlada je 16. julija 1915 izdala ukaz o maksimiranih cenah, po katerem je ljubljanski mestni magistrat določal najvišje nakupne in prodajne cene za živila in tako deloma zaustavil nenadzorovano rast cen. Vsako spremembo najvišjih cen je magistrat objavljaj na trgu na posebnih deskah. Maksimirane cene niso

veljale le za živila, ki so se prodajala in kupovala na trgu, temveč tudi, če se je z njimi trgovalo po mestu, zato so morali imeti vsi obrtniki, ki so živila prodajali v svojih prodajalnah, na vidnem mestu pritrjen list z napisanimi najvišjimi cenami.⁵⁴

Razdeljevanje živeža med mestno prebivalstvo so spremljale velike težave. Ženske in otroci so v dolgih vrstah stali pred prodajalnami in čakali ure in ure, nazadnje pa so bili prikrajšani za svoje drobtinice in so praznih rok, žalostni in lačni odhajali domov. Vzrok za počasno prodajo je bila tudi gneča sama, ljudje se niso vedno postavili v vrsto in tako so nehote ustvarili odlično priložnost za spretnne tatiče, dogajale pa so se tudi nesreče. Nestrpna množica je ob besedi kruh pozabila na ljudi okoli sebe in včasih povzročila pravo tragedijo, kot se je to dogodilo nesrečnemu dečku, ki so mu najprej zlomili roko in ga tako pregazili, da je kasneje umrl za poškodbami.⁵⁵

Gospodinje so imele veliko dela, če so hotele za silo vzdrževati sloves svoje prejšnje kuhinje. Prava umetnost je bilo nasititi vsak dan kopico vedno lačnih kratkohladičnikov. Uvedba treh brezmesnih dni in odredbe o nakazilih za mast so gospodinjam pripravile nove skrbi. Mali jedci se niso dali kar tako prepričati, da človek potrebuje v resnici manj, kakor se mu dozdeva in da mu zato še ni treba biti lačen. Ne, opni niso hoteli najprej nič slišati o rastlinskih beljakovinah, ki naj bi nadomestile meso, a so se sčasoma morali ukloniti, njihova mati je seveda lažje dobila poceni fižol kot goveje meso, na trgu pa so se dobile tudi cenejše nesoljene in posušene ribe.⁵⁶

Med pomembnejše gospodarske naloge v času vojne je spadalo tudi varčevanje z zalogami moke. Pšenična in ržena moka, ki ju porabniki prej niso mešali z ostalimi vrstami, sta počasi izginjali z miz, kjer so mesili kruh. Nadomestile so ju koruzna, ječmenova in krompirjeva moka. Koruzno moko in koruzni zdrob so uporabljali za paniranje, za polento, priloge in sladke jedi, rižev zdrob pa kot nadomestek za pšeničnega. Na mizah so pogosto stale jedi, ki za svojo pri-

⁵⁰ *Tedenske slike*, št. 24. I. II, 30. junij 1915, članek: "Mesto Ljubljana za časa vojne"

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Domoljub*, št. 43. I. XXVIII, 28. oktober 1915, članek: "O draginji", str. 617.

⁵⁴ *Slovenski narod*, št. 177, I. XLVIII, 5. avgust 1915, "Razglas o maksimiranih cenah", str. 5.

⁵⁵ *Slovenec*, št. 291, I. XLIII, 21. december 1915, članek: "Gneča pred vojnimi trgovinami", str. 4.

⁵⁶ *Slovenski narod*, št. 207, I. XLIX, 11. september 1916, članek: "Kuhinja v dobi vojne", str. 4.

pravo niso potrebovale sploh nobene moke. Zelenjavna juha brez prežganja je bila varčna že zaradi tega, ker ni vsebovala mesa. Mlečne juhe, krompirjeve jedi in riževe jedi so bile dovolj nasitne in tudi tako se je porabilo manj kruha in drugih izdelkov iz moke.⁵⁷

Deželna vlada je zaradi težav pri preskrbi moke v maju 1915 izdala odredbo, ki je vpeljala krušne karte za uporabo kruha in moke. Osebe, ki so imele večjo zalogo moke, kot jo je bilo mogoče dobiti na krušne karte, niso dobile nobene krušne karte, dokler se niso zmanjšale njihove lastne zaloge. Pravico do krušne karte so spet dobile, ko so prodale na za to določenem mestu toliko moke iz svoje zaloge, da so resnično potrebovale krušno karto. Domača gospodinjstva so lahko obdržala le toliko lastne pšenične moke, kolikor je bilo potrebno in zadostno za pripravljanje jedil do nove žetve, poraba te in ržene moke je bila za peko kruha doma prepovedana. Preostanek moke, ki je niso potrebovali, so gospodinje morale prodati ali zamenjati za druge vrste moke. Da se zaloge ne bi kopičile, so bile karte urejene tako, da količina moke in kruha v štirinajstih dneh ne bi preseгла enega kilograma na osebo. Letoviščarji so v skladu s to odredbo pred odhodom v letovišče naznanili dovoljeno zalogo moke oblastem in jo vzeli s seboj v prijavljeni količini.⁵⁸

Odredba je vsebovala tudi določbe, da se zaloge, ki so preostajale, ne bi pokvarile. Vlada se je pri izdaji odredbe nekoliko ozirala tudi na različne sloje prebivalstva in njihove potrebe. Točka 9 te odredbe je dala možnost, da so lahko uporabljali prihranke krušnih kart v domačem okraju za vse, ki so bili podvrženi težkemu delu in so zato potrebovali okrepljena močnata jedila in kruh. Vsak, ki je izrazil željo, se je lahko odpovedal enemu delu krušne karte in ga poklonil tistemu, ki ni mogel shajati z odmerjeno količino kruha in moke. Odpovedi krušnih kart so sprejemali posebni krušni uradi.⁵⁹

Opozorila prebivalstvu, naj strpno pričaka svoj kos kruha, niso zalegla. Ljudje so planili pred vojno prodajalno, ki je dobila hlebce prva in neredko so na pomoč priskočili možje postavne. Cele gruče so romale od prodajalne do pro-

dajalne in tako nekatere stranke niso dobile kruha, ker so bile povsod zraven, a nikjer pravočasno. 10. januarja 1916 je mestni magistrat v ta namen določil čas, med katerim so začele poslovati pekarnice. Kruh je bil poslej na voljo od sedme ure zjutraj, vse dotlej, dokler kruha ni zmanjkalo, od šeste do osme ure zvečer pa so kruh dobili tisti meščani, ki odhajali na delo že zgodaj zjutraj.⁶⁰

Januarja 1916 sta goriški deželni glavar Faidutti in namestnik kranjskega deželnega glavarja dr. Lampe posredovala pri odgovornih ministrilih na Dunaju, da bi vojnožitni prometni zavod storil kaj več za preskrbo z živili in krmili na Goriškem in Kranjskem. Dr. Lampe je opozoril na vojne dajatve kranjske dežele, ki je bila prisiljena skržiti število živine zaradi vojnih prispevkov. Prehrano s kruhom je ocenil za pomanjkljivo ne le v mestih, temveč tudi v mnogih občinah po deželi. Velika bremena, ki jih je nosila Kranjska kot najbližja dežela soški fronti, je notranji minister Hohenlohe upošteval in obljubil, da bo sporočil vojnožitnemu prometnemu zavodu, naj prisluhne deželi Kranjski v njenih prošnjah.⁶¹

Preskrba z mlekom je vsako leto bolj pešala. Primanjkovalo je močnih krmil in krav molznic, vzrok temu pomanjkanju pa je bila tudi prekomerna poraba mleka v namene, ki so bili za tiste čase že pravo razkošje. Mleko je predstavljalo velik del vsakdanje prehrane otrokom, bolnikom, delavcem, kmetom in malim meščanom, zato se je deželna vlada z več ministrskimi naredbami postavila po robu pretiravanju v porabi mleka in prepovedala razsipavati z mlekom v luksuzne namene. Od novembra 1915 je bilo po celi Avstriji prepovedano izdelovati penasto smetano, ki so je veliko porabili v kavarnah za dodatek h kavi in čaju, sčasoma pa so sploh prepovedali prodajo katerekoli smetane. Prepoved se je nanašala tudi na uporabo mleka v industriji, ustavljena je bila proizvodnja čokolade, krem, sladoleda in bonbonov. Količino mleka za izdelavo sira so močno omejili.⁶²

Deželne vlade so imele pravico prepovedati strežbo mleka samega ali pa kot dodatka k pija-

⁵⁷ Slovenski narod, št. 190, l. XLVIII, 20. avgust 1915, članek: "Varčevanje z zalogami moke", str. 3.

⁵⁸ Straža, št. 42, l. VII, 28. maj 1915, "Krušne karte", str. 4.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Slovenec, št. 5, l. XLIV, 8. januar 1916, članek: "Določitev časa za prodajo kruha", str. 5.

⁶¹ Domoljub, št. 5, l. XXIX, 3. februar 1916, članek: "Preskrba z živili", str. 60.

⁶² Slovenec, št. 273, l. XLIII, 29. november 1915, "Nova naredba glede mleka", str. 4.

Artilerija v Trnovem (Fototeka ZAL)

či po gostilnah in kavarnah med določenimi urami dneva. Prav tako je lahko prepovedala rabo kondenziranega mleka po gostinskih in kavarzniških obratih in tako skušala zagotoviti mleko predvsem otrokom, doječim materam in bolnikom.⁶³

Slabe preskrbe in pomanjkanja mleka pa v Ljubljani ni spremenila niti ustanovitev Preskrbovalnice za mleko. Najnужnejšo količino mleka je bilo treba priskrbeti vsaj za dojenčke in bolnike, ki druge hrane niso mogli uživati. Sledila je omejitev izdajanja zdravniških spričeval in zdravniki so jih spisali le za bolnike, ki jim je mleko predstavljalo edino ali pa nujno potrebno živilo. Mleko na nakaznice naj bi dobivali dojenčki, porodnice in težki bolniki.⁶⁴

Še slabše razmere so nastopile v letu 1917, ko so mestni aprovizaciji, ki je prevzela oskrbo mesta, dovažali tako malo mleka, da je včasih pokrila komaj četrtino nakazil. Vojsne prodajalne bi morale na nakaznice dobiti približno tisoč litrov mleka, od tega tristo petdeset litrov na posebne rdeče nakaznice za dojenčke. Večkrat se je pripetilo, da so pripeljali samo dvesto štirideset litrov mleka, kar ni zadostovalo niti za oskrbo dojenčkov in težkih bolnikov.⁶⁵

Promet in porabo sladkorja je uredila kranjska deželna vlada 8. marca 1916. Povečanje neposredne porabe sladkorja pri prebivalstvu, povečanje porabe v industriji in obrti ter večje zahteve vojne uprave so narekovali ukrep, ker je obenem znatno nazadovala proizvodnja sladkorja, posledica tega pa je bila, da so kopnele zaloge sladkorja.⁶⁶

Izkaznice za sladkor so na Kranjskem vpeljali 19. marca 1916 in so bile veljavne štiri tedne. Nanje je bilo mogoče dobiti en kilogram sladkorja, sestavljene pa so bile iz osmih odrezkov; vsaka je pomenila eno osmino kilograma sladkorja. Poslovalnice za izročanje izkaznic so določila politična okrajna oblastva, prav tako tudi dneve in ure za izdajanje izkaznic. Izkaznice so dobile samo osebe, ki v lastnem gospodinjstvu niso imele več kot dva in pol kilograma sladkorja na osebo. Vsak, ki je hotel dobiti izkaznico, je moral navesti število oseb v gospodinjstvu in pisмено izjaviti, da osebe, ki pri njem živijo, nimajo več kot dva in pol kilograma sladkorja.⁶⁷

Sladkor so od 19. marca 1916 začeli prodajati samo še na izkaznice za sladkor. Prodajalci so morali odrezke izkaznic shraniti in jih oddati političnemu okrajnemu oblastvu, da so lahko

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Slovenec*, št. 279, l. XLIV, 5. december 1916, članek: "Pomanjkanje mleka v Ljubljani", str. 4.

⁶⁵ *Slovenec*, št. 54, l. XLV, 7. marec 1917, "Ljubljanske novice", str. 5.

⁶⁶ *Slovenec*, št. 59, l. XLIV, 13. marec 1916, "Razglas c. kr. deželne vlade za Kranjsko z dne 8. marca 1916 o ureditvi prometa z obdavčnim sladkorjem", str. 1.

⁶⁷ *Ibidem*.

dobili prejemnice, ki so bile predpisane za dobavo sladkorja. Zamolčane zaloge sladkorja so pripadle državi.⁶⁸

Posamezne osebe, ki so jih oskrbovali v človekoljubnih in dobrodelnih zavodih, v samostanih, vojaških zavodih, v učiliščih in šolskih domovih, v prisilnih delavnicah in jetnišnicah, niso dobile izkaznic za sladkor. Omenjeni zavodi so dobivali sladkor s prejemnicami.⁶⁹

Gostilne in krčme, peki in slaščičarji so prav tako dobivali sladkor na prejemnice.⁷⁰

Prejemnice so politična oblastva izdajala samo za sladkor, ki je količinsko zadoščal za osem tednov. Prejemnice so bile neprenosljive. Zavodi in podjetja so morali upravičenost svoje potrebe po sladkorju dokazati s poslovnimi knjigami in zapiski. Pismeno so morali potrditi, da njihove zaloge niso presegale količine sladkorja, ki je bila določena za osem tednov. Prejemnice so služile predvsem za nadzor porabe in ne za dejanski nakup sladkorja.⁷¹

Obrati in zavodi so morali voditi vpisne knjige, iz katerih je bilo razvidno stanje zaloge v začetku vsakega meseca, mesečni prirastek in vir dobave.

Sladkor so za prejemnice dobivali tudi trgovci in prodajalci, veletrgovci pa so sladkor lahko kupovali vnaprej, ne da bi za to potrebovali prejemnice, bili pa so pod neposredno kontrolo sladkorne centrale.⁷²

Predelovalci sladkorja in izdelovalci sladkornega blaga, čokolade, bonbonov, marmelade, konzerv, likerjev in sadnih sokov so dobili sladkor preko sladkorne centrale, ki so ji poprej sporočili svoje potrebe.⁷³

Nadzor je bilo treba okrepiti na mesarskem trgu, kjer so se razpasli nepošteni mesarji, ki so zlasti telečje meso pod roko prodajali privilegiranim strankam. Mesarjem so zabičali, da mesa ne smejo prodajati drugače kot na drobno. Pravica in dolžnost vsakega meščana je bila, da nepoštenega mesarja prijavi tržnemu stražniku, ta

pa je ukrepal naprej, tako da so mesarja kaznovali in ni mogel več dobiti živine ter so ga odstranili s trga. Dokler je imel mesar dovolj mesa na razpolago, ga je moral dati vsakomur in ne le stalnim odjemalcem. V večjih količinah (več kot dva kilograma) so smeli meso dobiti samo zavodi, gostilne in vojaški oddelki, vendar na nakazila mestne aprovizacije. Nakazila so ob prevzemu mesa pokazali mesarju in jih ob izhodu z mesnega trga izročiti stražniku. Stražniki pri izhodih na mesnem trgu so bili dolžni paziti zlasti na tujce, da ne bi odnašali masti in mesa v kovčkah in nahrbtnikih, kar ni bilo redko videti.⁷⁴

Stiska s preskrbo mesa v mestu Ljubljana je bila tolikšna, da je mestni magistrat sklenil uvesti brezmesne in mesne dneve, sčasoma je po mesu zadisalo le še enkrat na teden, pa še to ne povsod. Mesto je po izračunih potrebovalo petinštirideset tisoč kilogramov mesa na teden, kar se je ujemalo z osemnajstimi dekagrami na osebo v enem tednu, dobivalo pa je dvanajst tisoč kilogramov mesa prav zaradi premajhne količine živine, ki jo je dobilo mesto. Omejitve porabe mesa je zadela tudi gostilničarje. Veliko je bilo razburjenja ob novici, da bo morala Kranjska dati več sto glav goveje živine za Trst. Ogorčeno prebivalstvo se je pritoževalo nad centralnimi uradi na Dunaju, najbolj pa nad lastno kranjsko deželno vlado, ki se ni dovolj potrudila, da bi domačemu prebivalstvu zagotovila prepotrebni živež; Ljubljančani da od samih slin pač ne morejo živeti.⁷⁵

Med vojnimi razmerami je bilo zaradi pomanjkanja olja, masti in sveč prepovedana razsvetljava grobov in rakev. Neupoštevanje prepovedi je mestni vojni urad kaznoval z izterjavo denarja v znesku petsto kron ali z zaporno kaznijo enega meseca. Olje so izdajali le na izkaznice mestne vojne prodajalne, na osebo je bilo določeno četrta litra olja, ki je bilo namenjeno za tiste, ki so ga resnično potrebovali, ne pa za izbirčne in "malkontentne" ljudi. Nekateri meščani so namreč vihali nosove nad oljem iz skladišča glavnega mestnega kolodvora, ki je vsebovalo tudi primesi lanenega olja in ki ga je priskrbelo mestna aprovizacija. Med čakajoče v vrsti pred vrati vojne prodajalne so hujskači vnesli dvom in odvrčali ljudi od nakupa. "Olikani"

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ *Ibidem.*

⁷¹ *Ibidem.*

⁷² *Ibidem.*

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ *Slovenec*, št. 58, l. XLV, 12. marec 1917, članek: "Poostrjeno nadzorstvo na mesarskem trgu", str. 5.

⁷⁵ *Slovenec*, št. 102, l. XLV, 5. maj 1917, članek: "Strašno pomanjkanje mesa v Ljubljani", str. 6.

meščani so počastili tudi mestnega župana dr. Ivana Tavčarja z nepodpisanimi dopisi, da hoče z oljem ljudi odreti, da celo zastrupiti. Na seji mestnega aprovizacijskega odseka so navzoči ugotovili, da prebivalstvo ne zna ceniti prizadevanj mestne aprovizacije, ki je s prošnjo, naslovljeno na deželno vlado, uspela pridobiti vskladiščeno olje in je skušala le pomagati ljudem. Župan dr. Tavčar je celo predlagal, naj bi odsek ustavil nadaljnjo prodajo olja.⁷⁶

Obdržati dobra in poslušna srca v času, ki ni obljubljal nobenih sladkih presenečenj, je bilo prekleto težko. Človeku, ki je trpel vsesplošno pomanjkanje, je bilo težko vedno slediti ukazom oblasti in pomisliti, da je nekje nekdo na bojišču ali pa nemara čisto blizu, že v sosednji sobi, mogoče optan z begunsko usodo, lahko ženska in njen otrok, sama s spominom na nekega moškega, ki je včasih skupaj z njima sedel za mizo, da so ljudje še bolj lačni, kot je on sam. Na skrivaj je za omaro skrival zalogaje, ki jih ni porabil in ki bi njemu, ne drugim, prišli prav ob napovedanih še hujših časih. Nobenega dvoma ni, da eden ali dva uboga reveža nista mogla nakopičiti zalog, ki bi prav prišle večjemu številu ubožnega prebivalstva ali kar celi vojski na jugozahodni fronti. Pa ju je oblast kljub temu vtaknila v isti koš kot obrtnike in vojne dobičkarje, ki so z velikimi, neprijavljenimi zalogami goljufali državo. Naročilo poveljstva jugozahodne fronte z dne 24. februarja 1916 se je namreč neusmiljeno glasilo: *"Vsako prikrivanje in zadrževanje zalog žita, sočivja in mlinskih izdelkov, ki so naznanilu zavezana ali določena za oddajo, je strogo prepovedano. Isto velja glede neobhodno potrebnih reči, ki zanje oblastvo predpiše dolžnost naznanila. Skrivanje je kakor izdajstvo domovine in se bo brezobzirno kaznovalo z denarno kaznijo 20. 000 kron oziroma z zaporno kaznijo do 1. leta. Zaloge se bodo zasegle. Pri obrtnikih se bo brez prizanašanja izrekla izguba obrtne pravice. Vsak tak primer se bo objavil. Obrtniki, ki se branijo oddati neobhodno potrebne reči, najsi so stari odjemalci ali ne, bodo kaznovani z denarno kaznijo do 200 kron, z izgubo obrtne pravice, po okolnosti tudi z zaporom do 6 mesecev. Vsako nakupovanje neobhodno potrebnih reči preko tekoče lastne potrebe - požerušstvo - je zaničljivo; oškoduje tržni položaj, otežkoča posebno oskrbovanje revnega ljudstva, nas slabi v gospodarskem*

boju in krepi naše sovražnike. Tako neopravičeno nakupovanje iz strahu se mora ožigosati kot strahopetstvo in domovini sovražno dejanje.

Prebivalstvo se poziva v svojem lastnem interesu, da ta razglas natančno upošteva. Gospodarski boj, ki so nam ga usilili sovražniki, zahteva odločno, da se naj skupno z našimi vrlimi četami na frontah bori vse zaledje s svojimi sredstvi in s požrtvovalnim samozatajevanjem."⁷⁷

Konec kulture velikih odrskih idealov

Včasih je kdo pozabil, da obstaja tudi življenje brez nenehnih novic o neizprosni bojih in smrtih, o gorečih domovih in bežečih ljudeh, brez novic o svinčenih oblakih in mrtvih željah, življenje brez kruha na nakaznice. Marsikdo je pozabil na tople občutke sreče ob urah, ko so predmeti prestopili meje svojih obrisov in se razblinili v meglici večera in je dnevno življenje v slikah razpotegnjeno polzelo pred očmi. Čas morda za večerno predstavo, knjigo, zvoke strun, klavirskih tipk. Življenje v razbolelem vojnem času se je polnilo z dramami prizadetih, z gledaliških desk so se preselile med ljudi. Da, tudi lepe umetnosti tedanjega časa so se prilagodile drugačnim razmeram; s številnimi dobrodelnimi predstavami so za kakšno urico razsvetlile mračne misli.

Zamrla pa je slovenska gledališka umetnost,⁷⁸ brez gledališča so ostali Ljubljana, Maribor, Trst in Celje, le še na Jesenicah je tu in tam oder še zaživel. Vojna je vzela vse igralce, nekateri pa so odšli na Hrvaško, kjer so bile razmere boljše. V Ljubljani so spet uprizarjali samo nemške igre, stare po deset let in več, v Deželno gledališče pa se je naselil kino Central.

In kaj so igrali po gledališčih? Le redko so odigrali kaj takega, kar bi dihalo vzvišeno, plemenito življenje. Lože in parter so bili pri takih predstavah prazni, gledalci pa hladni, za njih se res ni splačalo igrati. Ljudstvo si je želelo ljubezenskih dram o nezvesti ljubezni. Ob takih igrah so se ljudje zabavali in so vedno prinesle denar, niso pa seveda prinesle kraljestva idealov, kjer naj

⁷⁶ Slovenec, št. 196, l. XLIV, 31. avgust 1916, članek: "Olje mestne aprovizacije in ljubljansko občinstvo", str. 7.

⁷⁷ Slovenec, št. 66, l. XLIV, 21. marec 1916, "Naročilo poveljstva jugozahodne fronte z dne 24. februarja 1916", str. 1.

⁷⁸ Tedenske slike, št. 14, l. III, 5. april 1916, članek: "Vojna in gledališče", str. 215.

bi živeli požrtvovalni in očiščeni junaki. Če je moč verjeti časopisom, so prešustne zgodbe najbolj ugajale gospodi, med njimi posebno ženskam, ki so trdile, da prešustvo raje gledajo, same pa ga ne bi nikoli storile. Množice so pač najraje posegale po lahko prebavljivih stvareh, ki so gledališču prinašale vir dohodka. Klasiki, ki so omogočili, da se je v gledališču praznovala lepota, in ki so greh, krivdo ter krepost postavili vsakega na svoje mesto, so bili pozabljeni, kaznujoča satira in oživljajoč humor sta malodane izgubila svojo domovinsko pravico na odru.

Kdor je želel uživati ob taktih muzike in to skupaj združiti z dobrim namenom, se je mogel udeleževati velikega števila domoljubnih in dobrodelnih koncertov, ki so jih njihovi izvajalci prirejali v korist Soškemu zakladu, kamor se je stekal denar za vojake na fronti; prirejali so jih za goriške begunce, igrali so v korist c. kr. Avstrijskega zaklada za vojaške vdove in sirote, kjer so darove pobirale gospodične s črnorumenimi pentljami. Denarnih sredstev, zbranih s takimi prireditvami, so bili deležni tudi zaslužni bolniki in invalidni vojaki. Preigrali so dela Liszta, Beethovna, Bizeta, Wagnerja, Masneta, Mozarta, priljubljena je bila preroška Gregorčičeva pesem Soči, ki jo je za solo, mešani zbor in orkester uglasbil skladatelj Hugolin Sattner. Poslušati je bilo mogoče zvoke vojaške Soške godbe, ciganske godbe in godbe na lok. Koncerte so poslušali ljubljanski meščani v kavarnah Evropa, Kasino in Union, v hotelih Bellevue, Tivoli in Union in v večjih gostilnah, ki so razpolagale s prostornim vrtom. Glasbena matica je bila večkrat med prireditelji koncertov, zanje pa so skrbele tudi ljubljanske vojaške oblasti.

Kina Central in Ideal sta vabila na večerne predstave filmskih dram, dokumentarnih filmov, vsak teden je bilo na sporedu "Vojnotedensko poročilo." Velik odmev je imelo predavanje slavne vojne poročevalke Alice Schalek z naslovom "Tri mesece na soški bojni črti"⁷⁹, ki ga je pospremila z dvesto dvaindvajsetimi barvnimi fotografijami z bojišča. Čisti dobiček je bil namenjen vdovam in sirotam v bojih padlih Ljubljančanov. Prav tako je za svoj denarni sklad poskrbela Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani, ki je v kino Central privabila ljudi, da so si ogledali filmsko predstavo v čast pogumnega goriškega dekleta Berte Kenda, ki

ji je eksplozija bombe odtrgala nogo, medtem ko je s hrano oskrbovala vojake.⁸⁰

Kranjski deželni šolski svet je šolski mladini najtopleje priporočal ogled dokumentarca "Deseta soška bitka",⁸¹ za katero sedaj vemo, da je bila predzadnja, pred mračno in megleno okto-brsko bitko, ki je avstroogrsko armado tudi po zaslugi slovenskih vojakov, ki so na tej bojni črti branili svojo zemljo, ovenčala z uspehom in zaključila z bitkami Soškem.

Kulturno ozračje torej ni moglo biti prav nič zadovoljno z novim vetrom, ki je prepihal ljubljansko kotlino, še posebej to ni bilo prijetno za slovensko kulturo, ki ji je bližnje bojišče z mobilizacijo vzelo ogromno ustvarjalnih sil, zredčilo pa je tudi vrste samih ljubiteljev umetnosti, zaradi katerih je pravzaprav slovenska umetniška misel brstela. Stisko je povečalo še pomanjkanje prostorov, veliko jih je bilo namreč spremenjenih v vojaške bolnišnice in napolnjenih z vojsko in tudi to je prispevalo k temu, da je kultura nasploh za nekaj časa postala sirota. Medtem ko si je nemška ustvarjalnost v letih 1916 in 1917 opomogla, je slovenska umetniška dejavnost zašla v krizo za celi dve leti. Čas za prebujenje je zopet nastopil z majem 1917, potem, ko je cesar Karel po dolgem mirovanju zopet sklical parlament in je na njegovi seji, 30. maja 1917, Jugoslovanski klub dal na svetlo *majniško deklaracijo*, ki je zahtevala več pravic za južnoslovanske narode, združene v svoji državi pod žezlom habsburške monarhije. Izjava je bila v slovenskih deželah deležna večje pozornosti v jeseni, po 15. septembru 1917, ko je bila podpisana *ljubljanska izjava*, ki je prinesla svežo kri v slovensko samozavest.

Zusammenfassung

"Im Süden wiederholen sich die Zeiten Vater Radetzky's"

Das Alltagsleben in Laibach während des Ersten Weltkriegs

Der Krieg ist eine tote Zeit, eine tote Zeit für das Leben. Die Männer ziehen mutig, mit kämpferischem Geist in den Kampf für die Ehre

⁷⁹ Slovenec, št. 243, l. XLIV, 23. oktober 1916, članek: "Alice Schalek v Ljubljani", str. 5

⁸⁰ Slovenec, št. 223, l. XLIII, 30. september 1915, članek: "Dobrodrelna predstava v korist junakinje s Krna Berte Kenda", str. 4.

⁸¹ Slovenec, št. 147, l. XLV, 30. junij 1917, članek: "Deseta soška bitka v filmu", str. 4.

der Heimat, aber auch besorgt, im Bewußtsein, daß sie Schwächere und Verletzlichere als sie es sind, hinter sich lassen. Über die tapferen Soldaten ist vieles geschrieben, man kennt ihre mit Ehrenkreuzen und Orden ausgezeichneten Verdienste, man kennt ihr Zaudern, ihre Schwächen und Nöte. Die in Hinterland Zurückgebliebenen aber bleiben angesichts der militärischen Erfolge der heimischen Truppen meist ohne jene Aufmerksamkeit und Sorge, die sie verdienen. Trostwerte sind zwar schön und lindernd, sie sind aber kein Brot, das man essen könnte. Gerade diesen Vergessenen aus den Kulissen des Krieges versucht die vorliegende Abhandlung auf ihrem Weg durch zwei schwere Jahre, voller Geschützdonner der Isonzofront, zu folgen. An der stellenweise humorvollen Schreibart soll dabei nicht Anstoß genommen werden, denn manchmal muß ein wenig Lachen die schlimmen Augenblicke erhellern.

Das Donnern der schweren Geschütze näherte sich dem slowenischen Gebiet mit der Kriegserklärung des Königreichs Italien an Österreich-Ungarn, die von den meisten slowenischen Zeitungen am 24. Mai 1915 veröffentlicht wurde. Die Abhandlung begleitet die Geschehnisse im Hinterland, vor allem in Laibach, in der Zeit vom 24. Mai 1915, als die Kämpfe am Isonzo begannen, bis zum 26. Okto-

ber 1917, als die österreichisch-ungarischen Truppen die italienische Verteidigungslinie bei Bovec/Flitsch durchbrachen und die italienische Armee zurück an die Piave warfen. Die Isonzoschlachten hinterließen hunderttausende Opfer und niedergebrannte Häuser, wodurch auch die anfängliche Begeisterung der Menschen über die militärischen Erfolge schwand.

Die Quellen, auf denen der Beitrag fußt, sind zeitgenössische Zeitungen - Slovenec [Der Slowene], Slovenski narod [Das slowenische Volk], Ilustrirani glasnik [Der illustrierte Bote], Tedenske slike [Wochenbilder], Stra a [Die Wacht] und Domoljub [Der Patriot]. Vor allem das Leben der Menschen in Laibach wird beschrieben, außerdem die Verbindungen zum etwas mehr als hundert Kilometer entfernten Kampfgeschehen, welches Flüchtlinge, verletzte Soldaten und auch Kriegsgefangene nach Laibach trieb und die Zeitungsseiten füllte. Im Hinblick auf die Häufigkeit der Zeitungsartikel, die ein bestimmtes Thema behandeln, wird die Arbeit in fünf Abschnitte mit den Schwerpunkten Flüchtlinge, Frauen, Jugendliche, Verpflegung und Kultur gegliedert. Es gab auch viele interessante, im Geist der damaligen Zeit verfaßte Artikel, die inhaltlich sehr unterschiedlich waren und deshalb keinem der fünf genannten Themenbereiche zugeordnet werden konnten.